

הקדמה

יש פה פרדוקס - מצד אחד הדברים מפורסמים, מצד שני הם נשכחים... מה יעזור לכתוב ספר? א. אם אין שום חידוש בשביל מה לכתוב? ואם תאמר שאין בו חידוש אבל הדברים מפורסמים וחייבים לכתוב - מה יעזור לכתוב? מה יעזור עוד פרסום? כדי להבין את הדברים אנחנו צריכים להיכנס לשער לכל לימודי האמונה והמוסר. בשער אנחנו נתקלים בבעיה הכי יסודית, אותה מתאר הרב קוק בספר מוסר אביך, בו הוא כותב מוסר לעצמו. (אבי"ך)

הוא כותב שם שהבעיה העיקרית במוסר היא בעיית השפה. אנחנו רוצים להשתמש במושגים שאמורים לתאר את העולם הרוחני והמוסרי. אנחנו לוקחים מילים בהשאלה מהעולם הזה, כדי שנוכל לתאר את העולם הרוחני והמוסרי. את המילים אנחנו מכירים, אבל הבעיה היא שההשאלה של המילים מטעה ומבלבלת. היא יוצרת אי הבנה בעולם האמוני והמוסרי. הרמב"ם גם עסק בנושא הזה: מורה נבוכים.

ניתן דוגמה מחיינו. "מלך יושב על כיסא רם ונישא". שמענו את המשפט הזה המון. אנחנו מבינים כל מילה ומילה. מלך - יש מלך בריטניה, ספרד. יושב - אני יודע מה זה. כיסא - הבנתי גם. הבנתי כל מילה אבל לא הבנתי כלום!

מה זאת אומרת שה' הוא מלך? מה זה אומר שהוא יושב? הרי אין לו גוף! מה זה רם ונישא? נישא לעומת מה?

הבנתי כל מילה במשפט, אבל לא הבנתי כלום. אנחנו קוראים את המילים וממשיכים כאילו הבנו, כי כל המילים מושאלות!

המילים מאוד ידועות, אנחנו מכירים אותן בעל פה. אבל זה נקרא שכחה. אף פעם לא הבנו במה מדובר. יש נתק ביננו לבין התוכן. לא הבנו את המילה, ולכן לא הבנו כלום.

אותו דבר גם בעולם המוסר. אדם צריך להיות שפל רוח מאוד. מה זה אומר? שפל - נמוך. רוח - האווירה שאני חי בה. אז צריך להיות באווירה שפלה, להיות מאוד קטן. אז אם שואלים אם יש בעל קורא ורק אני יודע לקרוא, אני צריך להעלים. אבל לא יהיה מי שיקרא? אז מה, כתוב שפל רוח. אם אני הולך ברחוב ומישהו צריך עזרה רפואית ורק אני יכול להגיש לו אותה, אני לא אגיש כי אני צריך להיות שפל רוח.

מה הכוונה להשפיל את עצמי? להיות טפל, לא משמעותי?

כתוב שצריך להיות עם יראה. האם הכוונה היא שצריך לפחד?

אהבה? אמרנו מאות פעמים "ואהבת את ה' אלוקיך". כל יום כבר שנים אנחנו קוראים את המילים ועוברים עליהם. ואהבת, אוהב שוקולד, את אמא. את המילה אהבה אני מכיר, אבל זה לא יעזור לי כי זה לא שייך! ואהבת את ה' לא לאהוב כמו אהבה של מה שכיף לי. זה משהו אחר!

ישנה בעיה גדולה מאוד. בעיית המילים. גם בעולם האמונה, לכן נכתב מורה הנבוכים - כי אני מבין כל מילה בגלל ההשאלה, אבל לא מבין כלום. אם התנ"ך היה כתוב במילים שאני לא מכיר לפחות הייתי יודע שאני הבנתי כלום.

הרמב"ם כתב בגיל 18 פירוש לש"ס משניות. הוא מסביר שמסכת אבות נראית המסכת הכי קלה בש"ס. זו טעות, אומר הרמב"ם! היא המסכת שנראית הכי קלה, אבל היא לא! המילים נראות קלות, כי הן מושאלות! אז אף אחד לא מתבונן במילים. לכן כותב הרמב"ם למסכת הקדמה. אתה לא הבנת את המילים! גם באמונה וגם במוסר יש לנו בעיה של שפה. המילים המוכרות מקשות עלינו.

לכן אומר הרמח"ל, שהמילים שעליהן הוא עומד לדבר מפורסמות, אבל אף אחד לא מבין אותם. בעיה זו נקראת שכחה, זו בעיה מהותית. לא ידעתי אף פעם. זו שיכחה עקרונית, זה לא בתודעה שלי. זה עומק השכחה, שכחה מהותית.

ישנה אם כן בעיית שפה. ואנחנו צריכים לפצח את המילים! הפיצוח לא יקרה מפעם אחת שתקרא את הספר. אתה עוד פעם תקרא את המילים. לכן צריך לקרוא את הספר שוב ושוב, להבין שהרמח"ל בא לעזור לנו במשימה הכי קשה בחיים - להיות ישרים.

מה זה אומר? שהוא ישר עם עצמו, שהוא מבין את המילים שהוא אומר, מתואם איתן. הפער הזה הוא מצב לא ישר. הדרישה היא להיות ישרים עם עצמנו. הרמח"ל רוצה לפלס מסילה שתעזור לנו להיות ישרים - שיהיה תאום, קו ישר בין שתי הנקודות. שיהיה תיאום בין המילים שאני אומר לבין מה שאני חושב. שאני אדע איך לחיות את זה! הרמח"ל רוצה לבנות מסילה אל היושר.

הנושא הזה לא נחקר מספיק, נושא השפה. שפת המוסר והאמונה זה נושא שלא חוקרים, את המושגים והמילים. אנשים מסביב, בעלי שכל, משקיעים את הכח השכלי בלימוד ובמקרה יש שלומדים את הטבע, יש שלומדים את המלאכות הנדסה וכד', רפואה. יש שלומדים מלאכת כפיים. גם בתורה - לאנשים יש שכל, אבל אחד עם שכלו חוקר מדרשים, השני מפלפל בגמרא, השלישי חוקר בהלכה. אבל כמעט ואף אחד לא חוקר את מושגי האמונה ומוסר! המושגים הכי יסודיים לא מפוצחים. כולם יודעים שהם מושגים חשובים. אהבה, יראה, דבקות. אבל אף אחד לא חוקר מה כוללת המילה, מה משמעותה, איך חיים את זה, רוכשים את זה, איך זה בא לידי ביטוי! אנחנו נשארים פרימיטיביים בנושאים שאותם אנחנו לא חוקרים. בעולם כזה הדמיון שולט. אם לא תחקור בשכל, הדמיון יכנס לשם תמיד, כי האדם צריך משהו, איזה שהוא פירוש. אם הוא לא יקבל פירוש מבורר, הדימיון יתפרץ, והנזקים יהיו נוראים. כמו אדם שהולך בחושך, ורואה מרחוק משהו. הוא לא יודע מה זה. הוא שואל את שכלו, והשכל לא יודע, לכן הדימיון מתחיל לעבוד. הוא רואה דברים שלא קיימים - מפלצות, חזירי בר וכו'. אם השכל היה יודע מה לומר היה הכל ברור, אבל לשכל אין מה לומר אז הדמיון מתפרע. הוא מהיר יותר מהשכל, הוא עושה קישורים אסוציאטיביים. הרבה נושאים במדע שהאנושות לא חקרה הוזנו ע"י הדימיון. פעם חשבו שיש מפלצת שאוכלת את הירח, כי לא חקרו מספיק.

אותו דבר בעולם המוסר! מה שלא יחקר בשכל יוסבר על ידי הדמיון המתפרע. הדמיון יביע את עצמו ויצור דברים לא הגיוניים, וכולם יפסידו מזה. נוצרת תדמית לא נכונה! למשל: התבטלות. להתבטל. זה היסוד הכי גדול של החסידות. מה זה אומר? צריך להתבטל לפני ה'. אם לא תסביר לאדם מה זה אומר להתבטל לפני ה', הוא יחשוב שלצום זה להתבטל, כי אתה פחות ופחות נמצא. או למשל אם אבטל את התחושות שלי, לשחוק את העצבים. אם אדם יכנס פעם אחר פעם למקומות קפואים הוא יבטל את תחושות הקור והחום, את תחושת הכאב. אפשר להגיע לקהות חושים. אולי זו התבטלות? להיכנס פעם אחר פעם לקרח, ואז להגיע ל"התבטלות". אולי להתבטל הכוונה לבטל את השכל, להתבטל לפני השכל, להפסיק לחשוב. איך? אם למשל אגיד לתלמיד חדש בישיבה. אם אומר לתלמיד שהוא צריך בשעה ללמוד מאה דפים גפ"ת, הוא יתחיל לקרוא, אבל הוא בטוח לא יכול להבין. השכל שלו לא מבין כלום, למרות שהוא קורא. אם הוא לא נותן זמן לשכל להבין, זה ישחק והוא לא יפעיל את השכל שלו! אולי התבטלות זה להיות עם רגשות אשמה תמידיים, לבטל את תחושת הביטחון העצמי שלי, ללכת כל היום להתוודות, לומר שאני לא בסדר על כך וכך.

הרמח"ל מביא את כל הדוגמאות האלו בספר כנסיונות של אנשים להתבטל. אנשים מדמים שלהתבטל, להיות חסיד, זה לומר הרבה דברים בקצב, להפסיק לחשוב, או להתוודות כל היום, או טבילות קרח. הדמיון מדמיון, השכל לא עובד. חסידות אמיתי רחוקה כל כך מהציורים האלו.

יש קושי גדול. כשאנחנו לא חוקרים הדמיון מתפרע. אם לא נסביר מה אומרות המילים, דבקות למשל: מה זה אומר? מה המשמעות? לחבק ספר תורה יום שלם? הדמיון יכול ללכת לכל הכיוונים... יש לחשוב ויש לדמיון, לפעול על פי תחושות אינסטינקטיביות, בלי מחקר. הדמיון מאוד מהיר, הוא לא חוקר. אתה רואה אדם ברחוב ונראה לך שהוא כך וכך. איך אתה יודע? אתה מכיר אותו? לא. אולי לפני כמה שנים ראית סרט שהיה בו פושע והפושע מזכיר אותו קצת. אז אתה מיד חושב שהוא פושע! כי הדמיון מאוד מהיר.

אותו דבר אצלנו. אדם מדמיין בתור תגובה ראשונית, השכל עובד יותר לאט, חושב מה המשמעות, רוצה הוכחות, מקשה קושיות, מנסה ליישב את הדברים.
יש פה נושאים לא מבוררים בלימוד, אומר הרמח"ל, אז הדמיון עובד שעות נוספות!
כמו אנשים שפוסקים הלכה בדמיון. נראה להם שהאוכל הזה כשר, כי הם ראו במקום אחר פעם אוכל כזה שהיה כשר. הריח אותו ריח...
לא כך פוסקים הלכה! צריך לברר את הסוגיות. חייבים לברר כל מושג בעולם האמונה. אם לא תחקור לא תדע.
איך תדע מה זה אהבה, גאווה, יראת שמים, אם לא תחקור?
השכל הוא הסיכוי היחדי שלנו לצאת מהתפיסה הילדותית של החיים. הוא עוזר לנו לגדול.
אם לא נלמד בעזרת השכל אנחנו נגיע לשטויות. קריאת התנ"ך בדמיון מביאה לדברים מוזרים מאוד. חייבים לקרוא כל דבר בשכל, כמו מדע.
אם נלמד את הספר לאט לאט, נקרא מילה מילה ונחזור על הספר לאט לאט, שוב ושוב, לאט לאט הוא יראה את המסילה של הרמח"ל לעומק המושגים.

משה מבקש שה' יראה לו את כבודו. ה' אומר שהוא לא יכול להראות לו את כבודו, אלא משה יכנס לנקרת הצור ואז יראה את כבודו, "וראית את אחורי". משה רוצה לראות את כבוד ה', וה' עונה לו שיכנס לתוך הסלע ואז יראה את כבודו.
זה כמו לשאול את הרב שאלה בגמרא, והרב יגיד שהוא יכול לענות לך רק על הבלטה ההיא.
צור זה לא סלע, נקרה זה לא חור. תתבגר! תקרא את זה בשכל.
"הביטו אל צור חוצבתם" - צור זה המקור, השורש. ככה זה בכל התנ"ך. זה לא סתם סלע!
אוי ואבוי אם הרופא שלך ידמיין שאת כאב הלב שלך ניתן לרפא על פי אבחון של צבע העיניים שלך, בלי צילומים ובדיקות. פשוט לנתח בלי צילומים...
הדמיון לא רלוונטי כאן! הוא לא מדעי לא ברפואה, לא בתורה, לא בהלכה, וגם לא במוסר ובאמונה! צריך ללמוד, לא לדמיין מה המושגים אומרים. הכל נחקר בסברה.
הזלזול במוסר נובע כי לא חוקרים את המוסר, לכן הוא נשאר פרימיטיבי, ואז עוסקים בו אנשים פרימיטיביים. הדרך לשנות היא לחקור את הנושאים בתנאי מעבדה.

המחיר היה מאוד גדול. זה גורם לזלזול, לאנשים לבעוט במוסר. אנשים חושבים שזה נדוש.
הדמיון מוביל לטעות, המחקר המדעי מוביל לאמת. המדענים מדברים אחד עם השני, ניתן להגיע לאמת, יש על מה להתווכח. בדמיון לא אפשר להתווכח! אין שיח, אין סברות. הכל מנותק. כל אחד יגיד מה שנדמה לו, אי אפשר להתווכח. אין ויכוח הוכחות, בירור האמת.
כדי להתקרב אל ה' צריך ללמוד! לדמיין מה ה' רוצה זו עבודה זרה. הכוזרי אומר שהרבה אנשים מדמים איך להתקרב לה', זה שורש הכפירה!
צרי ללמוד תורה, לעיין, ללמוד ולחקור כל כך הרבה.
הרמח"ל לוקח מאמרי חז"ל אינסופיים של חז"ל וממקם אותם. הוא משבץ אותם - זו מדרגה בסיסית, גבוהה, חובה, רשות?
הסבלנות של הלל היא חובה או רשות? כשכתוב שצריך להיות פרוש, למעט בשיחה, זו מדרגה שהיא חובה או רשות?
איך אתה יודע מה המקום של כל דבר? זו עבודה שכלית, זו שיטה.

יש מקום לאמונה תמימה, אבל במה אתה מאמין? צריך לדעת במה אתה מאמין!
אם אני מאמין באמונה תמימה שלה' יש גוף, כי כתוב "אל תעלם אוזנך", "ושכוח את כפי" וכו'.
אני מאמין באמונה תמימה שדבקות בה' זה כל הזמן לנשק ציציות ללא הפסקה. אני מאמין באמונה תמימה בזה.
האמונה התמימה היא נפלאה, אבל מה זו אמונה תמימה? במה להאמין באמונה תמימה? אמונה זו שייכות - למה אתה משתייך?
"ביום ההוא יתקע בשופר גדול" - האם הכוונה שתהיה תקיעת שופר של ממש? בקיבוץ הגלילות לא ראיתי שופר, אז זה לא קיבוץ גלילות. אתה מבין שהתקיעה בשופר היא קריאת המציאות אל עבר הדבר. אמונה תמימה מובילה לטעות בעולם האמונה, ויותר חמור - במוסר.

אדם מאמין ש"איש אמו ואביו תיראו". אז הוא מפחד מההורים שלו. כשאבא אומר לו שלום הוא מתחבא מתחת לשטיח.
 חייבים לפענח את המושגים! מה זאת אומרת "תיראו"? אלו רגשות, מחשבות, מעשים, אמורים להיות בקרבי?
 אני צריך לפענח את המושג, ואז להאמין בו באמונה תמימה...

ההוכחה הראשונה שהביא הרמח"ל לצורך בלימוד אמונה ומוסר היא שאם לא לומדים ומבררים, נוצר דמיון. הדמיון ברוב המקרים נשאר מנותק מהאמת, ואז המושגים היסודיים כמו אהבה והתבטלות נשארים עמומים ומעורפלים. לא יתכן שנשאיר דברים כאלו יסודיים לדמיון.
 ללכת לישון לא צריך ללמוד, זה דבר טבעי. אבל ללמוד מה זו יראה, מה היא דבקות, זה לא כל כך טבעי, לכן יש ללמוד.

הרמח"ל לא מסתפק בכך ומביא שתי הוכחות נוספות לצורך ללמוד אמונה ומוסר. ההוכחה הראשונה היתה רציונלית. השניה היא יותר מצפונית, היא באה מעולם המצפון המוסרי שלנו. הרמח"ל אומר, שאנחנו רואים שאחד הדברים החזקים ביותר במצפון האנושי הוא הרגשות שיש לנו לכוננת הלב מאחורי המעשים. בחיים האנושיים אנחנו מאוד רגישים למה היתה הכוונה מאחורי המעשה.
 אם למשל אדם חוזר מקניות, ויש לו הרבה שקיות כבדות ביד, והוא הולך הביתה עם המשא הכבד. פתאום עוצר לידו בחור ומציע לעזור לו, בלי לשאול לוקח את השקיות ורץ, שואל לאיפה צריך, מניח במקום. האדם רץ אחריו ומתפעל: איזה בן אדם!

האדם כולו מודה לו, נרגש. כשהמסייע מנחי את השקיות הוא שולף כרטיס ביקור ומציג את עצמו כבעל סופר מתחרה שנפתח לא מזמן...
 הרגשות השתנו, בהחלה הוא חשב שהמסייע הוא עם לב זהב, ועכשיו הרגשות השתנו. רק בסוף, אחרי העזרה, הוא הודיע שהוא מסופר השני. הרגשות מעורבים, אולי יש אפילו כעס, זאת נראית כמו הצגה.

באותו רגע האדם לא מרוצה. אז מה אם הביאו לו את השקיות הביתה. ביחסי אנוש אנחנו מאוד רגישים למה המניע, לא רק למעשה עצמו.

מה המניע שלו להביא את השקיות שלו הביתה? הוא רצה לקנות אותו, יש לו אינטרס. יתכן שאפילו ניפגע אם נרגיש שעשו לנו טובה בשביל רווח. זה אומר שלא רצו לעשות לנו טובה, השתמשו בנו בעצם. אנחנו רואים, אומר המסילת ישרים, שהחוש המוסרי שלנו מאוד מוטד מהמניעים למעשה.
 זאת אומרת, שגם כלפי שמים, אי אפשר לומר שהשאלה היא רק מה עושים.
 זה לא מספיק לנו כבני אדם רק לעשות את מה שהתורה מצווה. מאוד חשוב לנו לדעת מה הכוונה במעשים אנושיים, וכך גם ה'.

כל לבבות בוחן ה'. הוא לא מסתפק במעשים, כמו שזה לא מספק אותנו. הוא בודק למה עשינו את המצוות, אם עשינו מתוך כוונה טהורה או לא. כמו ביחסי בין אדם לחברו שאנחנו לא מרוצים ממעשה המלווה בכוונה שלמה וטהורה, כך גם ה' לא מסתפק במעשים.

אם תלמד הלכה וזהו זה לא מספיק. מה הכוונה שלך? אם שם זה לא טהור...
 יכול להיות שאדם יעשה מעשה טוב אבל עם כוונה כל כך נמוכה, שהמעשה נמאס על ידי ה' והוא יכול להגיע אפילו לידי תועבה!
 ה' לא אוהב את העבודה הזאת.

סימן, אומר הרמח"ל, שלא מספיק ללמוד הלכה, אלא גם מה זו אהבה ויראה. ה', כמונו, לא מסתפק במעשים, לכן מוכח שיש עלינו גם חובת הלב. אם האיברים עושים מעשים אבל כוונת הלב לא שלמה, זה לא שלם!

אם אדם חוטף התקף לב, ורופא בא ומציל אותו בדיוק, וכשהאדם מסיים להודות לו הרופא מבקש ממנו 2,500 שקל, הלב שלו נשבר שוב.

הוא בכלל לא עשה את ההחייאה לטובתו. זה יכול לשבור לב של בן אדם ככה.
 אומר הרמח"ל, גם כלפי שמים - אנחנו לא יכולים שלא לעסוק בלב, לכן צריך ללמוד את הדברים האלו. חייבים ללמוד את מושגי המוסר והאמונה, אחרת תיווצר בעיה מצפונית, אנחנו עלולים להיות אנשים שעושים מעשים עם כוונת פסולות.

הרמח"ל מביא ראייה שלישית, הוכחה מהכתובים. בתנ"ך כתוב מפורשות: שלמה אומר במשלי "אם תחפשנה... אז תבין יראת ה' - יראת ה' זה דבר שצריך להבין, לעיין בו! אם יראת ה' היא דבר שלא דורש התבוננות, למה צריך לחפשנה ככסף וכמטמונים? שלמה המלך מדבר על עומק, ביראת ה'! סימן שמושגי האמונה והמוסר הם מושגים שיש ללמוד לעומק. הרמח"ל מוסיף פסוק נוסף מאיוב: "הן יראת ה' היא חכמה". כבר פשט הפסוק אומר שצריך חכמה. הגמרא מוספיה ודורשת את הפסוק. "הן" בלועזית, uno, one - אחד. יראת ה' היא לבדה חכמה! אם זה משהו רגשי שלא צריך ללמוד, איך הגמרא מבינה שזה דבר שצריך ללמוד, שזו חכמה?

אם כן, מושגים אלו הם דברים שצריך ללמוד, להעמיק ולהתבונן בהם. הרמח"ל הביא שלוש הוכחות: שבכית מצפונית ומקראית. עכשיו מביא הרמח"ל טעימה, כמה חשובה בעיני ה' לא רק ההתחששות המעשית - קיום ההלכה, אלא ההתרחשות הפנימית - המידות, טהרת הלב. כל הדברים שלא נממדים במעשים. כדי לסכם את חשיבות העולם הפנימי, נושא הספר מסילת ישרים, מביא הרמח"ל את הפסוקים המפורסמים מפרשת עקב: "ועתה מה ה' אלוך דורש מעמך כי אם לירא... ללכת בכל דרכיו ולאבהה אותו ולעבוד את ה' בכל לבבך... לשמור את מצוות ה'". מתוך חמש ציוויות, רק אחד עוסק במעשה! השאר עוסקים בהתרחשות הפנימית: באהבה, במידות וכו'.

הרמח"ל נותן לנו טעימה קטנה, כדי שנתחיל להבין במה מדובר. הוא מביא פירוט של ארבעת המושגים שמופיעים בפסוק: א. יראה. מהי יראה? יראת הרוממות. כדי להבין אותה צריכים ללכת אל עולם המלכות. בוא נדמיין מלך, שיש לו יועצים ושרים ואזרחים. מלך שרוצה לקדם את הממלכה שלו, ורוצה שממלכתו תצליח. אם למשל הוא יזמין עשרה אנשים להתייעץ איתם, והם מרוב פחד לא ידברו וישתקו, לא יהיה לו מה לעשות איתם. אם יש לו חיילים, אבל אף אחד מהם לא מעז לחשוב, ליזום, כולם קפואים מרוב פחד, אין לו חיילים! הוא לא יכול לקדם את הממלכה! ה' ודאי לא מצפה מאתנו שנהיה אנשים משותקים מרוב פחד. אז מה זו יראה? יראת הרוממות! במילים שלנו, הערצה מאוד גדולה. "נעריצך ונקדישך". כמו למשל, אם נראה אדם שכל הזמן רק חושב על כלל ישראל, אנחנו מעריצים אותו. הוא לא חושב על עצמו, נותן הכל. יש לנו הערצה לאדם הגדול הזה. אותו דבר לגבי גדולי ישראל - איזו התמדה, דבקות! אדם כזה, אנחנו מרגישים קטנות ליד הגודל הזה. ההערצה הזאת לאדם גדול, גורמת לנו קצת להתבייש. הוא כל הזמן עושה דברים טובים, ואנחנו מחפפים. אנחנו מתביישים בקטנות שלנו. זה טוב מאוד! זה גורם להבנה שיש גודל בעולם. איזה מלך גדול יש לעולם! הוא כל הזמן משפיע חסד על כל הבריות, רק טוב, ללא רווח כלל, ואני.... כשאדם מעריץ את המלך יותר ויותר, ומתבייש בקטנותו לפני המלך, זה גורם לו לרצות להיות גם גדול. זה מעורר השראה, התפעלות. זה מלהיב! במיוחד האדם מתבייש בתפילה. ה' כזה גדול, חושב על כולם, מי אני שאבקש ממנו משהו? אז אדם מתחיל לבדוק את עצמו, מה הוא רוצה בחיים, מה הוא מבקש מהמלך. אם שואלים אותך מה אתה מבקש מהמלך ואתה מתבייש בקטנות שלך, אתה מתחיל לחשוב מה באמת ראוי, מה מתאים לשפה הגדולה של המלך. התפילה מתחילה להתרומם. אדם מתחיל לדבר עם המלך במילים של המלך! אם אדם מנהל גמ"ח ענק, דואג כל הזמן לנזקקים ועושה רק חסד. אדם יבוא אליו ויבקש ממנו עזרה, לנסוע לחופשה לשבוע... אף אחד לא יעיז! איך אני מעז לבוא אל אדם שכל היום עושה חסדים ולבקש ממנו שיביא לי כסף? בתפילה זה גורם לנו להתבייש, וזה גורם לאדם לבדוק טוב טוב מה הוא מבקש. גם בלימוד התורה! המלך הגדול והנערץ אומר לי מה הוא רוצה ממני! תדמינו שאלוף חשוב שכל היום מסייע למדינה מתקשר ומבקש את עזרתכם. מחנך דגול מבקש שתבואו - איזו זכות! ה' הביא לנו את תורתו! היראה וההערצה גורמת לנו לבושה, גורמת לנו ללכת אחריו.

ב. ללכת בדרכיו - הרצון להידמות לטוב. לתקן את המידות! מה הוא רחום, אף אתה היה רחום. לרצות להיות כמוהו! ההליכה בדרכיו היא תיקון המידות. ר' יהודה הנשיא אומר איזו היא דרך ישרה שידבק בה האדם, כל שהיא תפארת לעושיה. תפארת, מלכות. מלך כל הזמן צריך לחשוב על היחס בין שתי נקודות: איך לקדם את הממלכה אבל לשמור על האחדות!

מפקד יכול ליצור רמה יותר ויותר גבוהה, אבל עם הזמן יוצרו פערים, יוצר קרע. לא כולם יהיו מאוחדים. המלך צריך למצוא את האיזון, את הקו הישר בין הרצון לקדם ובין האחוה. רב יכול לתת שיעור גמרא מדהים, להעיף סברות מבריקות, אבל רק תלמיד אחד הבין מה הוא רוצה. אמנם הוא דחף קדימה, אבל הוא לא בנה את האחוה, את הקבוצה. לפעמים אפשר ליצר אחוה, אבל המכנה המשותף נמוך מדי, אז אין התקדמות. ר' יהודה הנשיא אומר שצריך לאזן בין שתי הנקודות: מצד אחד להתקדם, מצד שני תפארת לו מן האדם. לשמור על האחוה.

צריך לא להתנתק מהחברה... לשים לב לאחוות המדינה! זו אומנות של מידות, חשיבה, רגישות, ערנות גבוהה. כשאתה מאוד מעריץ את המלך, אתה מנסה ללמוד ממנו וללכת בדרכיו. יראה זה לא כח משתק, זה כח מניע! דוחף אותנו קדימה, בושה חיובית שמעוררת רגשות שיכולים לדחוף אותנו בכיוון הנכון. כשמאוד הולכים אחרי המלך, זוכים אולי אפילו לאהוב.

ג. אהבה היא מעורבת רגשית, זו הרגשת חלק, אכפתיות! מי שאוהב, אכפת לו, הוא יזום יזמות, כמו שאדם יזום לשמח את ההורים שלו. אדם שכל כך הולך בדרכיו של ה', יעשה את רצונו בלי שהוא יבקש. אהבה גם גורמת כאב. אם אדם אוהב את אמו והיא עצובה, זה גורם לו להיות עצוב. אם אתה אוהב את ה' ורואה שרצונו לא מתממש, זה גורם לצער. אהבה גם גורמת לקנאות. אדם שמעריך את הרב שלו, אם אדם יגיד מילה רעה על רבו - הוא יתבע את עלבונו! אהבה היא גם שמחה בהתקדמות. אהבה - מעורבות רגשית - מאוד גדולה, מביאה לטהרה. ד. טהרה - עשיית הדברים ממקום טהור, בלי אינטרסים. בלי לעשות רווחים מהצד. כשיש אהבה באמת, עושים דברים מכל הלב.

אומר הרמח"ל, יש פה כללים עצומים! עקרונות. אלא שכדרכה של תורה שבכתב, היא לא מפרטת, לא מסדרת. בשביל זה חייבם את חז"ל. בלעדיהם אנחנו לא יודעים לפרט, להסביר איך הדברים נראים בחיים. לכן, אומר הרמח"ל, אנחנו צריכים את חז"ל כדי ליישם את העקרונות שקבע משה, העקרונות ששמים דגש בעיקר על העולם הפנימי. התורה שבכתב כדרכה מקצרת מאוד, אומרת דברים מאוד כלליים ולא מספיק מפרשת. "יום תרועה יהיה לכם" - מה זה אומר? צריך לתקוע כל היום בחצוצרות? כמה לתקוע? זה אופי התורה שבכתב. היא אומרת עקרונות, לא איך זה נראה ומה עושים. זה תפקיד חז"ל בתורה שבעל פה. חז"ל לוקחים כל נושא בתורה שבעל פה ומבררים אותו. משה רבנו מצפה מאתנו לעשות את חמשת הדברים האלו, אבל איך?

יש בריתא שהובאה בהרבה מקומות בש"ס של ר' פנחס בן יאיר, שבונה את המדרגות: זהירות, זריזות וכו'. זה הדרכה של תורה שבעל פה, תרגום יישומי של דברי משה.

בעל הבריתא הוא ר' פנחס בן יאיר. המהר"ל בגבורות ה' עוסק בדמות ר' פנחס. למה הוא עוסק בזה (באמצע גבורות ה')? הגמרא מספרת שר' פנחס בן יאיר הלך פעם לפדות שבויים. בכלל זה היה עניינו - לפדות שבויים. הוא היה חתנו של ר' שמעון בר יוחאי, הרומאים הרשעים היו מדי פעם לוקחים שבויים. ר' פנחס בן יאיר היה הולך ואוסף מגבית בשביל להציל את השבויים בעזרת שוחד. פעם אחת דברכו למצוות פדיון שבויים, הוא נתקל בנהר שוטף שחוסם את דרכו.

הוא מבקש מהנהר שיזוז, הוא צריך לפדות שבויים!
אומר לו הנהר: מה פתאום? אני זורם מששת ימי בראשית. מי אתה שתגיד לי להפסיק לזרום?
אמר לו ר' פנחס בן יאיר: אם אתה לא מפנה לי את הדרך, אם לא תעשה לי מסילה לעבור בה, אני גוזר עליך
שלא יזרמו בך מים לעולם עוד!
הנהר מרוב פחד מפנה מקום, ור' פנחס בן יאיר עובר.

ר' יוחנן מתפעל: תראה איזה אדם ענק! ביציאת מצרים כל עמ"י בקע את הים, אבל הוא בקע את הנהר
יחידי!

המהר"ל מביא את ר' פנחס בהקשר של קריעת הים.

מה חז"ל רוצים לומר לנו פה?

אומר המהר"ל, משימתו של ר' פנחס בין יאיר היא לפדות שבויים, זו משימת חייו.

אנחנו כולנו שבויים! שבויים בזרימת החיים.

זרימת ההרגלים, המחשבות, היא כזו חזקה. התרגלנו, אנחנו לא מצליחים לעצור, לשנות, ליצור מסילה
שונה.

עוצמת הזרימה כל כך חזקה שאנחנו לא מצליחים לבנות דרך.

ר' פנחס בן יאיר הוא מומחה בלפדות אותנו מהשבי! לך אחרי, אני אדריך אותך. תורה, זהירות...
הוא מוציא אותנו מהזרימה של הנפש, ואומר שצריכים לסלול דרך! אי אפשר לחיות רק מזרימה. אין

הקשבה, הדרכה, התעלות.

ר' פנחס בן יאיר - בא להאיר לנו את הדרך. להוציא אותנו מאפלה לאורה.

האיש הצדיק הזה כולו פדיון שבויים אחד גדול, הוא זה שמדריך אותנו איך לצאת לחופשי.

כותב הרחמ"ל, על פי דברי ר' פנחס בן יאיר אני עומד לברר את כל הפרטים של הדרך, כי יש זרימה! הטבע
זורם, ואנחנו צריכים לצאת מהזרימה, ללכת בעקבות ר' פנחס בן יאיר, לבקוע את זרימת החיים.

דמות נוספת עומדת לנגד עינינו בספר מסילת ישרים.

בסוף ההקדמה כותב הרמח"ל שה' ישמור אותנו במהלך התהליך, ותתקיים בנו בקשת המשורר האהוב
לאלוקיו - דוד המלך.

זה גיבור הספר. בכל התחנות החשובות של הספר, בכל נקודות המפתח מופיע דוד.

עם תיאור האישיות שלו, עם פסוקים.

דוד הוא הדמות שעומדת לנגד עיני הרמח"ל בכתיבת הספר.

דוד מבקש "הורני ה' דרכך אהלך באמיתך" - יש דרך! אני רוצה ללכת בה באמת! דרך שתחזיק מעמד!
"יחד לבבי ליראה שמך" - תעזור לי שזה יהיה בלב, בעולם הפנימי, לא רק בהתנהגות החיצונית.

דוד מופיע לאורך כל הספר. במובן הזה אפשר לומר שהספר הוא ספר של מנהיגות!

מי שרוצה להיות מלך, להנהיג אחרים, צריך להתחיל בלהנהיג את עצמו.

דוד הוא המלך, מלך ישראל. הוא האיש היחידי בתנ"ך שזכה לתואר חסיד.

מטרת הספר מסילת ישרים היא החסידות, זה שיא הספר.

חסידות היא עיקר הספר, עמוד האש של הספר.

דוד הוא חסיד - "שמרה נפשי כי חסיד אני".

הוא המנחה שלנו בספר.

סיכום בקצרה:

הבעיה שלנו בלימוד האמונה והמוסר, אותה בא לפתור המסילת ישרים, היא בעיית המושגים: אנחנו משתמשים במושגים יומיומיים בהשאלה לתיאור מושגים נשגבים ומרוממים, מה שגורם לאנשים להבין את אותם מושגים בנמיכות ואף באופן שגוי לחלוטין. המסילת ישרים קורא לזה שכחה - אנחנו מנותקים מהמשמעות העמוקה של המושגים. המילים המוכרות מקשות עלינו להבין את משמעותם המושאלת. נושא המושגים לא נחקר מספיק, לכן אנשים משתמשים בדמיונם כדי לפרש את משמעותם, מה שגורם לתדמית לא נכונה לעיסוק במוסר ולבלבול גדול. חייבים לברר את הדברים בעזרכת השכל כדי לרומם את המושגים מהתפיסה הילדותית בה הם נמצאים. לכן יש לקרוא את המסילת ישרים שוב ושוב, עד שנפצח את המושגים האלו, כי הם לא טבעיים לנו. החזרה האיטית והחוזרת ונשנית על הספר מביאה לעומק המושגים, להבנה מה ה' דורש מעמך, (ובהבנה הזאת יש להאמין באמונה תמימה). הרמח"ל שם כל מידה במקומה, מברר את דברי חז"ל ומפריד בין שורת הדין לרשות. הספר נקרא מסילת ישרים, כי הוא משמש מסילה להגעה אל היושר - להבין ולחיות את המושגים שאנחנו אומרים.

הרמח"ל מביא שתי סיבות נוספות לחשיבות לימוד האמונה והמוסר:

א. ראייה מצפונית - בני האדם מאוד רגישים לגבי הכוונה שמאחורי המעשה, החוש המוסרי שלנו מאוד מוטרד מכך. משנה לנו מאוד מה הכוונה מאחורי המעשים, וכך גם כלפי שמיא - ה' לא מסתפק במעשים גרידא, הוא רוצה את כוונת הלב. מוטלת עלינו חובת הלב! לעבוד על הכוונה מאחורי מעשינו שתהיה טהורה. ב. ראייה מקראית - "אם תחפשנה... אז תבין יראת ה'", "הן יראת ה' היא חכמה". יראת ה' זה דבר שצריך לעמול עליו! זה מושג שצריך ללמוד לעומק. רק הוא חכמה, זה לא דבר רגשי דמיוני.

הרמח"ל מסכם את חשיבות העולם הפנימי בעזרת הפסוק "ועתה מה' ה' שואל מעמך..." בו ישנם ארבעה ציוויים על ההתרחשות הפנימית באדם, ורק אחד על המעשים.

הוא מברר את הפסוק: יראת ה' - הערצתו (יראת הרוממות) שגורמת לנו להתבייש בקטנות שלנו, היא מעוררת אותנו ומניעה אותנו ללכת בדרכיו - לרצות להידמות לו, להיות טובים (רבי מסייג שיש לשמור על איוון בין הרצון להתקדם ובין השמירה על הפערים - לא להתנתק מהחברה). אדם שמאוד הולך אחרי המלך מגיע לאהבה - מעורבות רגשית, הרגשת חלק, אכפתיות ומסירות. אדם שמעורב רגשית ביותר מגיע לטהרה - הוא מקיים המצוות ממקום טהור, מכל הלב.

כדי להוריד את המושגים הגדולים האלו לחיים שלנו, אנחנו צריכים את הפירוט של חז"ל לעקרונות הכלליים שבתורה שבכתב. כך נוכל ליישם את העקרונות הפנימיים החשובים האלו.

את העקרונות בדברי משה רבנו מברר בהרחבה ר' פנחס בן יאיר: תורה מביאה לידי זהירות וכו'. מסופר שר' פנחס בן יאיר הלך לפדות שבויים, וקרע נהר לשניים כדי שתהיה לו מסילה לחצות בה את הנהר. המהר"ל מסביר שר' פנחס בן יאיר הוא פודה שבויים - הוא עוזר לאדם להיפדות מהשבוי שבזרימת החיים ומדריך אותו להתעלות במסילה החוצה את הזרם, הוא מנחה את האדם איך לצאת לחופשי! הרמח"ל עומד לאור דברי ר' פנחס בן יאיר להאיר את הדרך שחוצה את זרימת החיים, את המסילה. אחת הדמויות המנחות בספר היא דוד המלך, המשורר שמתפלל "הורני ה' דרכך" - מבקש מה' ללכת בדרך הנכונה, לבנות את העולם הפנימי שלו כראוי. זה ספר של מנהיגות עצמית, לכן "גיבור" הספר הוא דוד המלך, המנהיג והחסיד. החסידות היא עיקר הספר, עמוד האש המנחה אותנו.

השיחה נערכה לפישטחיות הבנתו של העורך,
וכל טעות או חסרון יש לתלות בעורך בלבד.